

การสื่อสาร

การสื่อสารเป็นหัวใจสำคัญสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสารประสบการณ์ ซึ่งกันและกัน เพื่อจะได้ความรู้ความเข้าใจ จูงใจ หรือมีอิทธิพลต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันจะพัฒนาวิธีการ แบบแผนในการกระทำข้อมูลข่าวสาร มนุษย์ได้ใช้วิธีการต่างๆติดต่อกันกับคนอื่น ๆ เพื่อที่จะบอกข่าวสาร ข้อมูลความรู้สึนึกคิด ความเห็น และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่อกัน

ฮาร์โรลด์ ดี ลาสเวลล์ นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ได้อธิบายความหมายของการสื่อสาร โดยแยกแยะให้เห็นองค์ประกอบต่าง ๆ ของการสื่อสาร และได้เสนอว่า วิธีที่จะอธิบายการกระทำ การสื่อสาร คือ การตอบคำถามว่า

- ใคร
- กล่าวอะไร
- ในช่องทางใด
- ถึงใคร
- พร้อมด้วยผลอะไร

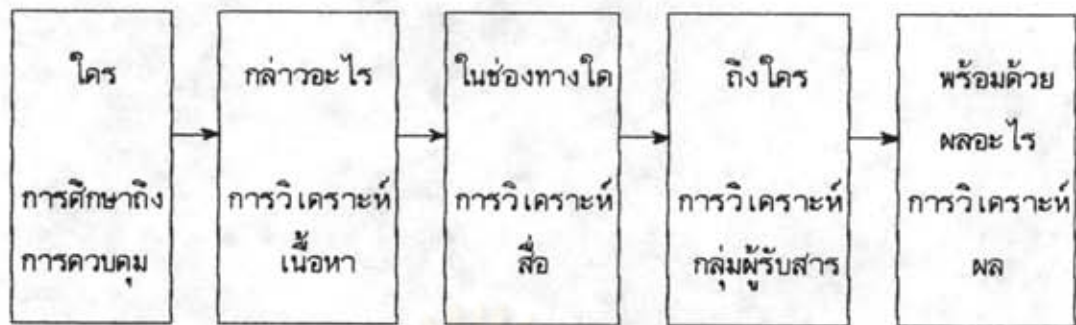
(Who says what , in which channels , to whom , with what effects ?)

และหากจะ เปลี่ยนเป็นแบบจำลองเชิงแผนภูมิ ก็จะมีลักษณะดังนี้

(เดนิส แมคเคเวล และ สเวน วินดาห์ล, 2528 : 22)

และ ลาสเวลล์ ได้กำหนดประเภทของการวิเคราะห์ไว้โดยเฉพาะดังนี้

(เดนิส แมคเคवल และ สเวน วินดาห์ล, 2528 : 23)

องค์ประกอบของการสื่อสาร

องค์ประกอบสำคัญของการสื่อสาร ได้แก่

1. แหล่งสาร หรือ ผู้ส่งข่าว (source) หมายถึง แหล่งกำเนิดของสาร หรือผู้ที่เลือกสรรข่าวสารเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น แล้วส่งต่อไปยังผู้รับสาร แหล่งสารจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสาร การสื่อสารทุกชนิดจะต้องมีแหล่งสารหรือผู้ส่งสาร แหล่งสารอาจจะเป็นคนเดียว หรือหลายคนที่ทำงานร่วมกันเป็นองค์กรก็ได้ และผู้รับสารอาจเป็นคนเดียว หรือมากกว่าหนึ่งคนก็ได้

บทบาทของผู้ส่งสารมีอยู่ 3 ประการ คือ 1) เลือกสรรความหมายที่จะใช้ในการสื่อสาร 2) สร้างรหัสจากความหมายให้อยู่ในรูปของสาร และ 3) ส่งรหัสของสารนั้นออกไป

ปัจจัยสำคัญในตัวของแหล่งสารที่กำหนดความสามารถของแหล่งสารในการสื่อสาร ได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะคิด ความรู้ และระดับของสังคมและวัฒนธรรม การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพถ้าผู้ส่งสาร หรือแหล่งสาร และผู้รับสาร มีคุณลักษณะ 4 ประการนี้คล้าย ๆ กัน

2. สาร (message) หมายถึง สิ่งแรกที่ผู้ส่งสารส่งออกไปยังผู้รับสารทำหน้าที่กระต้นความหมายให้กับผู้รับ เป็นสาระเรื่องราวที่ส่งออกไปจากผู้ส่งสารถึงผู้รับสาร อาจเป็นความคิด (idea) หรือเรื่องราวใด ๆ ที่ส่งผ่านไปตามสื่อได้ สารอาจเป็นข้อความ คำพูด รูปภาพ หรือกริยาท่าทางก็ได้

3. ช่องทางสำหรับส่งสาร หรือ สื่อ (channel or medium) เป็นสิ่งที่จะนำสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับ ในการศึกษาเกี่ยวกับ "สื่อ" โดยทั่วไปมักแบ่งสื่อออกเป็น 2 ประเภท คือ สื่อ

มวลชน และ สื่อบุคคล อันทำให้เกิดลักษณะของการสื่อสาร 2 แบบ คือ การสื่อสารมวลชน และ การสื่อสารระหว่างบุคคล

4. ผู้รับสาร (receiver) หมายถึง ผู้รับข่าวสารจากแหล่งสารเป็นจุดหมายปลายทางที่สารส่งไปถึง ผู้รับสารอาจเป็นคนเดียว หลายคน กลุ่มคน หรือเป็นองค์กรก็ได้

บทบาทของผู้รับสาร มี 3 ประการ คือ 1) รับสาร 2) ถอดรหัสจากสาร เพื่อให้ได้ความหมาย และ 3) ได้ตอบสนองความหมาย

การที่ผู้รับสารจะรับสาร ได้แค่ไหน ขึ้นอยู่กับปัจจัยในตัวของผู้รับสาร ได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร ทศนคติ ความรู้ และระดับของสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสาร

5. ผลของการสื่อสาร (effect) ผลที่เกิดจากการสื่อสารอาจเป็นทั้งผลในทางลบ และผลในทางบวก หรืออาจเป็น ได้ทั้งผลในระยะสั้น และผลในระยะยาว การสื่อสารอาจมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความรู้ ทศนคติ หรือพฤติกรรมในตัวผู้รับสารได้

(ศรวุฑ ยูทธานนท์, 2534 : 19-20 และ เสถียร เขยประทับ , 2538 : 30-31)

บทบาทหน้าที่ของการสื่อสาร

ลาสเวลล์ ได้ศึกษาการสื่อสารโดยพิจารณาในแง่ของบทบาท และหน้าที่ของการสื่อสาร ด้วย ลาสเวลล์ได้แยกหน้าที่ของการสื่อสารออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. หน้าที่ในการติดตามข่าวสาร และ ให้ข่าวสาร เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้น ในสังคมแก่ผู้รับสาร
2. หน้าที่ในการให้ความเห็นตอบโต้ต่อสิ่งที่เกิดขึ้น
3. หน้าที่ในการให้การศึกษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม

ซึ่งศรวุฑ (2534:20-23) ได้สรุปหน้าที่ทั้งสามที่ลาสเวลล์กล่าวถึงก็คือ

1. หน้าที่ด้านที่เป็นข่าวสาร (information function) ได้แก่การรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือสิ่งแวดล้อมทั่วไปให้บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งรับทราบ ลักษณะของสาร (message) ที่ส่งออกไปเป็นการบรรยายเหตุการณ์ หรือ "ข้อเท็จจริง" (fact) แบบตรงไปตรงมาเพื่อให้ผู้รับสารสามารถรับทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นถูกต้องตรงตามความเป็นจริง โดยหน้าที่แล้วผู้ส่งสารจะพยายามละเว้นการแทรกความเห็น

สำหรับหนังสือพิมพ์ หน้าที่ด้านข่าวสาร ได้แก่ การเสนอ "ข่าว" (news) ให้ประชาชนรับทราบ หมายถึง การรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้อ่าน

2. หน้าที่ด้านการให้ความเห็น หรือการชักจูง (opinion or persuasion function) หน้าที่ด้านการให้ความเห็นนั้นมุ่งให้คำอธิบายความหมาย หรือเสนอความเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ หรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้รับสารเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศน์คติ หรือ พฤติกรรมการเสนอความเห็นนี้อาจ เป็นไปในทำนองชักชวน ให้ผู้รับสารคล้อยตาม หรือ เป็นเพียงการเสนอแนะ ให้ผู้รับสารตัดสินใจเองก็ได้ เป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศน์คติ หรือพฤติกรรมของผู้รับสาร

สำหรับหนังสือพิมพ์ หน้าที่ด้านการให้ความเห็นหรือชักจูง จะปรากฏในรูปการเสนอบทความ หรือบทวิจารณ์ต่าง ๆ

3. หน้าที่ด้านการให้สาระความรู้หรือการศึกษา (instruction or education function) มีลักษณะการมุ่งเสนอข้อเท็จจริง หรือสาระเรื่องราวที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับสาร เพื่อประกอบการตัดสินใจในชีวิตประจำวัน และหน้าที่ด้านการศึกษานี้ เป็นการสร้างบรรยากาศ หรือ กิจกรรมการเรียนรู้ (learning activities) ให้เกิดกับผู้รับสารมิใช่เพียงแต่เสนอรายงานข่าวอย่างตรงไปตรงมาเพียงอย่างเดียว

การสื่อสารมวลชน

ระบบการสื่อสารมวลชน หมายถึง แบบแผนของการเชื่อมโยงต่อกัน (linkage pattern) จากผู้ส่งสารจำนวนน้อย ไปยังผู้ส่งสารจำนวนมาก เป็นการสื่อสารจากแหล่งเดียว ไปยังผู้รับสารที่เป็นกลุ่มใหญ่ที่อยู่กระจัดกระจาย แหล่งสารมีลักษณะเป็นองค์การ และวิชาชีพ การเชื่อมโยงนี้มีลักษณะ เป็นการสื่อสารทางเดียว และในสังคมปัจจุบัน มนุษย์ในสังคมทุกคนก็ตกอยู่ภายใต้การแพร่กระจายของสื่อมวลชนเหล่านี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บทบาทของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนมีบทบาทต่าง ๆ ต่อสังคมในหลายด้าน ดังนี้

1. บทบาทในการเสนอและถ่ายทอดข่าวสาร สื่อมวลชนมีบทบาทหน้าที่ในการสอดส่องและรายงานความเคลื่อนไหว และสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม (surveillance) ในการพัฒนาระบบการเมือง สื่อมวลชนควรมุ่งเสนอข่าวที่เป็นประโยชน์ เพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง และสื่อมวลชนควรทำหน้าที่ในการเสนอข้อเท็จจริง มากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับบทบาท ในการชักจูงความคิดเห็นแต่เพียงอย่างเดียว

2. บทบาทในการให้ความเห็นและชักจูง (persuasion) ในการเสนอและถ่ายทอดข่าวสารของสื่อมวลชนนั้น สื่อมวลชนสามารถเสนอความคิดเห็น ของตนเกี่ยวกับข่าวสารนั้น ๆ ให้ผู้รับสารได้รับทราบด้วย สื่อมวลชนมีอำนาจในการชักจูง โน้มน้าวใจ (persuasion power) อย่างมาก หน้าที่สำคัญของสื่อมวลชนในการพัฒนา จึงอยู่ที่การชักจูงให้ประชาชนละทิ้งความเชื่อที่คับคั่ง และค่านิยมแบบเก่า และหันมารับเอาความเชื่อใหม่

3. บทบาทในการให้การ เรียนรู้ทางการเมือง สื่อมวลชนมีบทบาทในการ เป็นตัวการ (agent) ของการเรียนรู้ทางการเมือง แต่เป็นตัวการประเภททุติยภูมิ คือ มีอิทธิพลทางอ้อม และเป็นตัวการที่คอยช่วยเสริมการเรียนรู้ที่เริ่มจากระดับครอบครัว และ โรงเรียน

นอกจากนั้น สื่อมวลชนยังมีบทบาทในการพัฒนาประชาธิปไตยอีกด้วย ซึ่งประธานาธิบดี เจฟเฟอร์สัน แห่งสหรัฐอเมริกา เคยพูดไว้ในสมัยสร้างชาติว่า "สื่อมวลชนกับเสรีภาพ เป็นสิ่งคู่กัน ถ้าเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น (โดยสื่อมวลชน) ต้องสูญเสียไปแล้ว ประชาธิปไตยก็ เป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้" บทบาทของสื่อมวลชนในการพัฒนาประชาธิปไตยมี 5 ประการ คือ

1. เป็นผู้ให้ข่าวสารที่มีสาระและเป็นความจริง หนังสือพิมพ์แต่ละชนิดอาจจะตีความ สาระของข่าวสารที่ตนเสนอแตกต่างกัน แต่จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง ข่าวสารที่สำคัญ ประดุจเลือดที่หล่อเลี้ยงหัวใจ คือ การปกครองระบอบนี้การที่สื่อมวลชนเสนอข่าวใด ๆ ออกไป ย่อมมีผลต่อการ เข้าใจปัญหาทางการเมือง บทบาทรัฐบาล ความเลื่อมใสหรือไม่เลื่อมใสในรัฐบาล การเข้าใจปัญหาของชาติ การติดต่อระหว่างรัฐบาลกับประชาชน และระหว่างประชาชนกับกลุ่ม ต่างๆ

2. เป็นผู้ให้ข้อคิดและความรู้ หนังสือพิมพ์มีบทบาทในการ โน้มนำความคิดเห็นทางการเมืองของผู้อ่านอยู่มาก เพราะหนังสือพิมพ์จะชักนำและย้ายถึงสิ่งที่หนังสือพิมพ์หรือวารสารนั้น เป็นว่าเป็นสิ่งสำคัญ หนังสือพิมพ์จึงเป็นผู้ปลุกฝังและให้การศึกษาด้านการเมืองที่สำคัญที่สุด
3. เป็นผู้ชักจูงผู้อ่าน หนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนแขนงอื่นๆ มีบทบาทเป็นผู้คอยท้วงติงและเป็นดุลของผู้อ่าน หากมีข้อบกพร่องเกิดขึ้นจากการกระทำของนักการเมืองและนักบริหาร หนังสือพิมพ์จะป่าวประกาศให้เป็นที่รู้ เพื่อข้อบกพร่องดังกล่าวอาจจะได้รับการแก้ไขต่อไป
4. เป็นผู้เชื่อมความสัมพันธ์ของการเป็นประเทศชาติ สื่อมวลชนเป็นผู้เชื่อมประสานคนในท้องถิ่นต่างๆ ให้มีความรู้สึกนึกคิดร่วมกันถึงความเป็นชาติ ความสำคัญของความเป็นชาติเดียวกัน (the feeling of nationnees) นี้ เป็นสิ่งสำคัญประการแรกในการพัฒนาการเมืองของประเทศด้อยพัฒนา
5. เป็นจักรกลของกระบวนการเมืองแบบประชาธิปไตย สื่อมวลชนที่ดีจะต้องมีจิตวิญญาณหมายความว่า จะต้องให้โอกาสแก่ข่าวหรือข้อคิดที่มีอุดมการณ์แตกต่างกัน จะต้องไม่เอนเอียงไปทางหนึ่งทางใด และจะต้องถือว่าผู้อ่านหรือผู้ฟังมีสติปัญญาพอที่จะรับรู้ข่าวสารหรือปัญหาดังกล่าว ประชาชนสามารถเลือกพิจารณาด้วยสติปัญญาจากการ เปรียบเทียบข่าวและข้อคิดต่าง ๆ นั้นเอง สื่อมวลชนจะก่อให้เกิดสิ่งซึ่งอาจ เรียกได้กว้างๆว่า "ประชามติ" อันได้แก่ ความคิดหรือความเชื่อของผู้อ่านผู้ฟังส่วนมาก ในปัญหาที่อยู่ในความสนใจร่วมกัน เมื่อเป็นดังนี้จะก่อให้เกิดพฤติกรรมหรือนิสัยของการปกครองแบบประชาธิปไตยขึ้น กล่าวคือ ประชาชนก็จะเคยชินต่อการให้ความสนใจต่อข่าวสารหรือข้อคิดต่างๆ ในหน้าสื่อมวลชน และจะแสดงออกถึงปฏิกิริยาของตน โดยวิถีทางต่าง ๆ

หน้าที่ของสื่อมวลชน

ระวีวรรณ ประกอบผล (2528 : 29-34) ได้เสนอหน้าที่ของสื่อมวลชนไว้ดังนี้

1. หน้าที่ในการเป็นสื่อกลาง เพื่อความเข้าใจร่วมกันระหว่างรัฐบาลกับสาธารณชน โดยที่สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นสื่อกลางการติดต่อในระบบการเมืองถึง 4 ระดับด้วยกัน คือ การสื่อสารภายในชนชั้นผู้นำ การสื่อสารภายในมวลชน การสื่อสารจากผู้นำไปยังมวลชน และการสื่อสารระหว่างมวลชนกับชนชั้นผู้นำ

2. หน้าที่ในการกำหนดเรื่องในการพิจารณา (agenda setting function) การที่สื่อมวลชนเอาใจใส่ต่อประเด็นปัญหาบางอย่าง และละเลยปัญหาอื่น ๆ นั้น มีผลต่อมติมหาชนด้วย เพราะประชาชนมักจะมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่สื่อมวลชนกล่าวถึง รวมทั้งรับเอาระดับความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ตามที่สื่อมวลชนให้ด้วย สื่อมวลชนจึงทำหน้าที่จัดลำดับความสำคัญของประเด็นปัญหาให้แก่สาธารณชน และทำให้ประชาชนเรียนรู้ถึงความสำคัญเหล่านั้น ดังนั้นหากสื่อมวลชนรู้จักที่จะเลือกเสนอข่าวในประเด็นปัญหาที่สำคัญและเหมาะสม สื่อมวลชนก็จะมีประโยชน์มากในการพัฒนาประเทศ

3. หน้าที่ในการเป็นสื่อเพื่อความเปลี่ยนแปลงและพัฒนา สื่อมวลชนมีหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างสังคมเก่ากับสังคมใหม่ ทำหน้าที่ดึงความสนใจของประชาชนให้อยู่ที่การพัฒนาประเทศ และกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความต้องการที่จะมีชีวิตที่ดีกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม ในระบบการเมืองที่กำลังพัฒนา สื่อมวลชนอาจมีลักษณะที่ถูกจำกัดการกระทำหน้าที่ในทางการเมือง หรืออาจได้รับการควบคุมอย่างเข้มงวดกวดขันได้ ซึ่งอาจมีผลทำให้สื่อมวลชนไม่มีโอกาสที่จะเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาโดยตรง และหันไปทำหน้าที่อื่น ๆ เช่น ในด้านการให้ความบันเทิง เพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับผู้มีอำนาจทางการเมืองแทน

4. หน้าที่ในการเป็นเครื่องมือที่จะตรวจสอบและควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาล สื่อมวลชนทำได้ด้วยวิธีการหลายอย่าง เช่น การรายงานผลการปฏิบัติงาน การเสนอทัศนะ และปฏิกริยาของสาธารณชนที่มีต่อรัฐบาล และหน่วยราชการ และสื่อมวลชนยังสามารถดำเนินการเพื่อให้ผลต่อการก่อตัวของมติมหาชนได้อีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามหน้าที่ของสื่อมวลชนในด้านนี้เป็นหน้าที่ที่มีเงื่อนไข เพราะในประเทศที่กำลังพัฒนา สื่อมวลชนอาจถูกจำกัดบทบาทอยู่เพียง เฉพาะการเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างรัฐบาลกับสาธารณชนเท่านั้นก็ได้

ผลของสื่อมวลชน

จากหน้าที่ของสื่อมวลชนที่กล่าวไปแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนมีผลต่อสังคมและคนในสังคมอยู่มาก ซึ่งรวิวรรณประกอบผล (2528:34-35) ได้เสนอผลของการสื่อสารมวลชนได้ 3 ด้าน คือ

1. ในด้านความคิด สื่อมวลชนอาจทำให้เกิดสิ่งต่างๆ หลายประการ คือ
 - 1) การทำให้เกิดความกำกวม และการตัดสินใจกำกวม
 - 2) การก่อให้เกิดทัศนคติ
 - 3) การกำหนดเรื่องพิจารณา
 - 4) การขยายระบบความเชื่อของบุคคล
 - 5) การทำความแจ่มชัดเกี่ยวกับค่านิยม
2. ในด้านความรู้สึก ได้แก่
 - 1) การทำให้เกิดความกลัวและความวิตกกังวล
 - 2) การเพิ่มหรือลดกำลังใจหรือการทำให้หมดความรู้สึกผูกพัน
3. ในด้านพฤติกรรม
 - 1) การเร่งเร้าให้ลงมือกระทำหรือหยุดยั้งการกระทำ
 - 2) การก่อให้เกิดประเด็นปัญหาหรือการตัดสินใจประเด็นปัญหา
 - 3) การบรรลุถึงหรือการจัดให้มียุทธวิธี เพื่อการลงมือปฏิบัติ เช่น การเดินขบวนทางการเมือง
 - 4) การทำให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์สุขของผู้อื่น เช่น การบริจาคเงินเพื่อการกุศล

การสื่อสารทางการเมือง

กระบวนการสื่อสารทางการเมือง เป็นการแสดงออกซึ่งความเรียกร้องต้องการของประชาชน อันนำไปสู่การตอบสนองของรัฐ โดยการตัดสินใจ ระบบการเมืองจะสามารถดำรงอยู่ได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะ "ตอบสนอง" ต่อการเรียกร้องต้องการทางการเมือง และความสามารถที่จะควบคุมให้สมาชิกของสังคมสามารถปฏิบัติหน้าที่ในระบบการเมืองได้อย่างมีบูรณาภาพ ดังนั้นการสื่อสารและการควบคุมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งของระบบการเมือง เป็นเสมือนเส้นประสาทของระบบการเมือง (the nerves of government)

สื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารทางการเมือง มีความสำคัญต่อการ "สื่อ" ข้อเรียกร้องต้องการของประชาชน และการตอบสนองของรัฐบาลและสื่อมวลชนก็ทำหน้าที่ในการสื่อสารระหว่างระบบการเมืองกับระบบการเมืองอื่นด้วย

จากแนวคิดทฤษฎีระบบของเดวิด อีสตัน (David Easton) ได้อธิบายระบบการเมือง ซึ่งมีกระบวนการอันประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า (inputs) เข้าสู่ระบบการเมืองซึ่งทำหน้าที่เป็น กระบวนการแปรรูป (conversion process) ก่อให้เกิดผลในรูปของนโยบายรัฐบาล เป็น ปัจจัยนำออก (outputs) และ เมื่อนโยบายนั้นถูกนำไปปฏิบัติจะก่อให้เกิดปฏิกิริยาบ่อนก้นไปสู่ปัจจัย นำเข้าอีก

หนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์ คือ สิ่งตีพิมพ์ที่ออกตามระยะเวลาที่กำหนด ติดต่อกันไปเป็นลำดับ รวบรวม และบรรจุไว้ด้วยข่าว บทความ ภาพข่าว ภาพล้อ และสารคดีต่าง ๆ รวมทั้งสารคดีเกี่ยวกับข่าว หนังสือพิมพ์อาจจะ เป็นรายวัน รายสัปดาห์ หรือรายปักษ์ก็ได้ (ฉัตรกุล ชื่นสุวรรณกุล, 2529:38)

คุณลักษณะของหนังสือพิมพ์

1. หนังสือพิมพ์เป็นสิ่งที่มียุทธศาสตร์ ในบรรดาสื่อมวลชนทั้งหลายในปัจจุบัน หนังสือเป็น สื่อมวลชนที่มีราคาถูกที่สุด
 2. หนังสือพิมพ์เป็นที่แพร่หลายทั่วไป หาซื้อได้ง่าย
 3. หนังสือพิมพ์นั้นเมื่อซื้อมาแล้ว จะอ่านเมื่อใดก็ได้ตามแต่อารมณ์ เรื่องที่ลงในหนังสือ พิมพ์ก็มีหลายประเภท
 4. หนังสือพิมพ์นั้น เสนอภาพ และข่าวเรื่องราวที่สามารถเก็บรักษาไว้เป็นหลักฐานได้ และคงสภาพได้นาน
 5. หนังสือพิมพ์ให้ข่าวสารและรายละเอียด ได้ลึกซึ้งมากกว่า วิทยุโทรทัศน์
- (ราชินี กุลสมบุรณ์ 2521: 103)

จากคุณลักษณะของหนังสือพิมพ์ดังกล่าวข้างต้น จะ เห็น ได้ว่าหนังสือพิมพ์มีข้อได้เปรียบ กว่าสื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ คือ

1. ด้านความเชื่อถือได้ (reliability) คนเรามักจะมั่นใจในสิ่งที่ได้อ่าน มากกว่าในสิ่งที่ได้ยินแม้ว่าโทรทัศน์จะทำให้เราเห็นภาพก็จริงแต่เป็นการเห็นภาพแวบเดียว หนังสือพิมพ์จึงให้ความมั่นใจต่อผู้รับข่าวสารมากกว่าสื่อมวลชนประเภทอื่น
2. ด้านความสมบูรณ์ (completeness) หนังสือพิมพ์สามารถให้รายละเอียดของข่าวสารได้มากกว่าวิทยุหรือโทรทัศน์
3. ด้านอ้างอิง (referability) หนังสือพิมพ์สามารถเก็บภาพข่าวและเรื่องราวไว้เป็นหลักฐานได้ และผู้อ่านหนังสือพิมพ์สามารถกลับมาอ่านเรื่องราวที่ได้อ่านแล้วที่ครั้งก็ได้
4. ด้านการย้ำ (repetition) หนังสือพิมพ์สามารถลงข่าวเดียวกันติดต่อกันหลายวัน และทุกครั้งก็มีรายละเอียดเพิ่มเติม เป็นการกระตุ้นมวลชนให้เกิดการตื่นตัวเกิดอารมณ์ร่วม มีการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ส่วนวิทยุและโทรทัศน์ก็อาจรายงานข่าวซ้ำได้ แต่มีโอกาสน้อยที่จะเพิ่มเติมรายละเอียด และขยายความ

(ฉัตรกุล ชื่นสุวรรณกุล, 2529 : 40)

วัตถุประสงค์และหน้าที่ของหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์มีวัตถุประสงค์หลักดังนี้

1. เพื่อแจ้งข่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในประเทศ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของโลก ให้ผู้อ่านทราบ
2. เพื่อให้ความเข้าใจ หนังสือพิมพ์จะต้องติดตามเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ประชาชนทราบ และให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง
3. เพื่อให้คำแนะนำ ในเรื่องที่สำคัญว่าประชาชนประสงค์จะทราบ หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ควรแนะนำให้ประชาชนทราบ
4. ให้ความเพลิดเพลิน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สนุกสนาน ในเนื้อเรื่องและรสในเรื่องที่หนังสือพิมพ์นำมาลง

(วิฑูรย์ วิริยะพันธ์, 2504 : 48)

บทบาทโดยทั่วไปของหนังสือพิมพ์

1. ทำหน้าที่แถลงการณ์โดยเสนอข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน เตือนประชาชนเกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองดี กระตุ้นความสนใจของประชาชนให้เข้าร่วมกิจกรรมของสาธารณชน
2. ให้สาระข่าวสาร โดยให้รายละเอียด ทำให้ข่าวสารเป็นที่เข้าใจได้มากยิ่งขึ้น
3. อิทธิพลสาธารณมติ (public opinion) หนังสือพิมพ์มักจะเร้าให้ประชาชนเขียนแสดงความคิดเห็น ในเรื่องราวที่กำลังเป็นที่สนใจทั่วไปมาลงหนังสือพิมพ์ แล้วจะมีฝ่ายที่เขียนตอบผู้อ่านย่อมได้รับความคิดเห็นทั้งสองฝ่าย
4. เป็นผู้ส่งเสริมที่สำคัญ เช่น โฆษณาชุมชนของตนต่อโลกภายนอก และชี้ให้ประชาชนเห็นข้อบกพร่อง และข้อควรแก้ไขของชุมชน แม้แต่การโฆษณาทางการค้า หนังสือพิมพ์ก็เป็นพลังอย่างหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน เพื่อเกิดการสนับสนุนการผลิตทางอุตสาหกรรมให้มีประสิทธิภาพ และได้ผลที่ต่ำกว่าถูก

(Rucker and Williams อ้างถึงใน จักรกุล ชื่นสุวรรณกุล, 2529 : 41)

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการให้การเรียนรู้ทางการเมือง

หนังสือพิมพ์ เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่สามารถให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน โดยการเสนอประเด็นปัญหาต่าง ๆ ให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นนั้น ๆ นอกจากนั้นหนังสือพิมพ์ยังมีบทบาทในการเสริมสร้างความรู้ ทำให้ประชาชนเข้าใจเหตุการณ์ทางการเมืองอย่างถูกต้อง และกระตุ้นความสนใจของประชาชนให้เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง หรือแม้กระทั่งการชี้นำทัศนคติและค่านิยมแก่ประชาชนเกี่ยวกับการเมือง เป็นต้น

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการให้การเรียนรู้ทางการเมืองนับเป็นบทบาทสำคัญอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษา และการเมืองการปกครองอยู่ในระดับต่ำ ยึดมั่นอยู่กับค่านิยมและทัศนคติแบบเก่า ๆ ทำให้ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบการเมืองสมัยใหม่ได้ หนังสือพิมพ์มีบทบาทในการเสนอข่าวความเคลื่อนไหว บทความและสารคดีทำให้ประชาชนได้รู้จักพัฒนาตัวให้เข้ากับระบบการเมืองแบบใหม่

บทบาทของหนังสือพิมพ์ ในการให้การเรียนรู้ทางการเมือง มี 3 ประการ คือ

1. การลงข่าวทางการเมือง
 2. การเสนอบทความ และสารคดีทางการเมืองซึ่งมุ่ง ในทางให้ความรู้
 3. การเสนอบทความ และสารคดีทางการเมืองซึ่งมุ่ง ในทางแสดงความคิดเห็น
- (ฉัตรกุล ชื่นสุวรรณกุล, 2529 : 42)

1. การลงข่าวทางการเมือง จัดเป็นการให้การเรียนรู้ทางการเมืองโดยอ้อม เพราะการลงข่าวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของรัฐบาล นักการเมือง หรือบุคคลสำคัญทางการเมือง จะทำให้ผู้อ่านเรียนรู้กลไกทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งอาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเก่า ๆ ของผู้อ่านด้วย และทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางการเมืองในระบอบใหม่ อีกด้วย

นอกจากนั้น การลงข่าวการเมืองต่างประเทศก็มีส่วนในการเรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนได้อีกด้วย เพราะจะทำให้ประชาชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบการปกครองประชาธิปไตยในประเทศต่าง ๆ อันมีผลทำให้โลกทัศน์ทางการเมืองของประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปกว้างขวางยิ่งขึ้น

2. การเสนอบทความ และสารคดีทางการเมืองซึ่งมุ่ง ในทางให้ความรู้ หนังสือพิมพ์สามารถให้ความรู้ทางการเมืองได้ 3 ประการ คือ

1) การเสนอบทความและสารคดี ซึ่งให้ความรู้ทางการเมืองทางทฤษฎี หนังสือพิมพ์จะเป็นผู้ให้คำอธิบายทฤษฎีทางการเมือง และศัพท์ทางการเมืองใหม่ ๆ จะทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศกำลังพัฒนาที่มีการศึกษาในระดับต่ำ ได้รับความรู้ทางการเมืองมากขึ้น

2) การเสนอบทความที่ให้ความรู้ทางการเมืองตามเหตุการณ์ทางการเมือง หนังสือพิมพ์จะให้ความรู้ทางการเมืองโดยเสนอเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น จะทำให้ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของเหตุการณ์ และกลไกทางการเมืองต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจ และเกิดความรู้สึกต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเหตุการณ์ทางการเมืองนั้น ๆ ด้วย

3) การเสนอบทความหรือสารคดีที่ให้ความรู้ทางการเมืองต่างประเทศ เพื่อชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่น่ายกย่อง หรือสมควรที่จะเป็นแบบอย่างให้ปฏิบัติตาม

3. การเสนอบทความและสารคดีทางการเมือง ซึ่งมุ่งในทางแสดงความคิดเห็น การแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์มักจะ เป็นไปอย่างกว้าง ๆ ในช่วงระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของเหตุการณ์ ในการแสดงความคิดเห็นนี้ หนังสือพิมพ์สามารถสร้างความโน้มเอียงทางการเมืองของผู้่านอยู่มาก เพราะหนังสือพิมพ์สามารถชี้แนะ ให้ผู้อ่านได้ครุ่นคิดถึงสิ่งที่หนังสือพิมพ์เห็นว่าสำคัญ ซึ่งในบางครั้งผู้อ่านอาจจะเชื่อหรือคล้อยตามไปกับบทความนั้น ๆ หรือในบางครั้งอาจไม่เห็นด้วยก็ได้ ถ้าหนังสือพิมพ์เสนอสิ่งที่ เป็นปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง หนังสือพิมพ์ก็สามารถกระตุ้นให้บุคคลนั้นมีความตื่นตัวทางปัญหาในเรื่องนั้น ๆ ตามไปด้วย

(ฉัตรกุล ชื่นสุวรรณกุล, 2529 : 42-45)

การตุนการเมือง

การตุน คือ ภาพวาดง่าย ๆ ซึ่งมักเป็นแบบไม่เหมือนภาพธรรมชาติทั่วไป มีรูปร่างทั้งลักษณะธรรมชาติ หรือลักษณะ เรขาคณิต หรือลักษณะอิสระ ส่วนใหญ่มักจะมีรูปร่างที่เกินความจริง หรือลดรายละเอียดที่ไม่จำเป็นออก เพื่อจุดมุ่งหมายในการบรรยาย หรือการแสดงออก หรือการตกแต่งมุ่งให้เกิดความตลกขบขัน ล้อเลียน เสียดสีการเมืองและสังคม ตลอดจนใช้ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่น่าสนใจยิ่งขึ้น และอาจใช้ประกอบการเล่า เรื่องทั้งบันเทิงคดี และสารคดีด้วย การตุนนั้น นับเป็นสื่ออย่างหนึ่งในการสื่อสารที่เข้าถึงผู้รับได้รวดเร็ว และง่ายต่อการเข้าใจ ในปัจจุบันก็ได้ปรากฏอยู่ในสื่อมวลชนชนิดต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ฯลฯ

การตุนการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของหนังสือพิมพ์ ซึ่งจัดว่าเป็นการเสนอข่าวทางอ้อม เพราะผู้อ่านจะต้องอาศัยการตีความเนื้อหาที่ผู้เขียนเสนอไว้ สาเหตุสำคัญที่ทำให้ต้องมีการเสนอข่าวทางอ้อม เพราะในบางสังคมการเสนอข่าวทางตรงทำได้ลำบาก ดังนั้นการแสดงออกในรูปแบบอื่น ที่ทำให้ผู้อ่านได้รับข่าวสารจึงมีความสำคัญ

การ์ตูนการเมือง (political cartoon) มีหน้าที่สำคัญคือสะท้อนภาพทางการเมือง ออกมาในรูปของความบันเทิง ซึ่งผู้อ่านจะได้รับความตลกขบขัน ความเพลิดเพลิน แต่แฝงไปด้วย การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ประชดประชัน เสียดสีสังคมหรือล้อเลียนบุคคลสำคัญทางการเมือง การ์ตูนการเมืองยังสะท้อนให้เห็นปัญหา หรือกระตุ้นปัญหาบางประการให้เป็นประเด็นทางการเมืองขึ้นมา และการ์ตูนการเมืองยังเป็นการสรุปเหตุการณ์ทางการเมืองด้วยภาพหรือสัญลักษณ์ ซึ่งเสนอสภาวการณ์บางอย่างออกมา

ลักษณะของการ์ตูนการเมือง

1. วาดภาพให้เกิดความจริง โดยเน้นจุดเด่นที่ต้องการจะสื่อ เพื่อให้ผู้อ่านจะได้ทราบทันทีว่า ภาพเขียนที่สื่อออกมาหมายถึงใคร เช่น การเน้นจุดเด่นบนใบหน้าของนักการเมืองบางคน เช่น การวาดภาพจมูกงุ้มๆของ นายสมัคร สุนทรเวช หรือการเน้นลักษณะเด่น หรือบุคลิกของใครบางคน เช่น การใส่เสื้อพระราชทาน และมีผ้าคาดเอว เป็นลักษณะเด่นของ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ เป็นต้น
2. การนำเสนอเรื่องที่ทันต่อเหตุการณ์ หรือเรื่องที่เป็นข่าวอยู่ในขณะนั้น การนำเสนอเรื่องที่ทันต่อเหตุการณ์จะทำให้ผู้อ่านได้รับในสิ่งเดียวกับสิ่งที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อ และง่ายต่อการรับรู้ และนอกจากนั้น การเน้นเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยนำมาเสียดสีประชดประชัน เป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ
3. การเข้าใจได้ง่าย การ์ตูนเป็นการรวบรวมความคิดทั้งหมด หรือสิ่งสุดยอดของความคิดทั้งหมด ให้เข้ามารวมสรุปอยู่ในภาพการ์ตูน โดยจะเขียนให้ง่าย ตรงเป้า กระชับที่สุด หากกับเหตุการณ์ปัจจุบันก็จะทำให้ผู้อ่านรับรู้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นผู้อ่านการ์ตูนจึงเห็นภาพแล้วสามารถเข้าใจเหตุการณ์ทั้งหมดได้
4. การตีความเหตุการณ์ทางการเมือง การ์ตูนการเมืองมีลักษณะที่ผู้อ่านจะต้องอาศัยการตีความเนื้อหาของการ์ตูน ให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองแต่ละ เรื่องที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อ ทั้งนี้การตีความนั้นจะขึ้นอยู่กับความรู้และการติดตามเหตุการณ์ทางการเมืองของผู้อ่านเอง ดังนั้นในการ์ตูนการเมืองแต่ละ เรื่อง ผู้อ่านอาจจะ เข้าใจความหมายที่แตกต่างกันได้

องค์ประกอบของการ์ตูนการเมือง

การ์ตูนการเมืองประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1. ส่วนที่เป็นภาพความเป็นจริง ซึ่งนักเขียนการ์ตูนจะแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เขาคิดว่าดีหรือไม่ดี ซึ่งเกิดขึ้นกับสังคมและชุมชนนั้น
2. ส่วนที่เป็นตัวสาร ซึ่งแสดงโดยภาพลายเส้น เพื่อแสดงให้เห็นถึง สิ่งที่เขาคิดว่าน่าจะต้องทำ (หรือปฏิกิริยาที่ควรกระทำ)
3. ส่วนที่นักเขียนการ์ตูนจะใช้ศิลปะ และเทคนิคของการ์ตูน และจินตนาการ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ล้อยตามว่า เขาควรจะรู้สึกอะไรต่อสิ่งที่เกิดขึ้น เช่น ขบขัน เศร้าใจ หงุดหงิด เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับภาพของความเป็นจริงนั้น นักเขียนการ์ตูนจะเป็นผู้เลือกประเด็น หรือข้อเท็จจริงเรื่องหนึ่งขึ้นมา และแสดงให้เห็นว่าเขามีความคิดอย่างไรกับเรื่องนั้น โดยเฉพาะเพียงบางจุดที่เห็นว่าสำคัญที่สุด การให้ความสำคัญกับประเด็นใด ๆ ของนักเขียนการ์ตูนมักเป็นเรื่องของ

1. สังคม หรือชุมชนซึ่งนักเขียนผู้นั้นอาศัยอยู่ และเขาพยายามจะปกป้อง และดูแลให้เจริญก้าวหน้า
2. ประเด็นหรือเหตุการณ์ที่ เขาคิดว่ามีความสำคัญเกินกว่าจะละเลยไปได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย